

ŽIVOTINJSKO CARSTVO U ČOVJEKOVOJ IMAGINACIJI, JEZIKU I KULTURI

(Branka Barčot, *Lingvokulturologija i zoonimska frazeologija*, Zagreb:
Hrvatska sveučilišna zaklada, 2017, 395 str.)

Lingvokulturologija i zoonimska frazeologija prerađeno je i prošireno izdanje doktorske disertacije dr. sc. Branke Barčot, poslijedoktorandice na Odsjeku za ruski jezik i književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Studija je rezultat autoričina dugogodišnjeg bavljenja frazeološkim i lingvokulturološkim istraživanjima, a nastala je u okviru znanstvenog projekta *Primjena frazeološke teorije u frazeologiji* (Hrvatska zaklada za znanost) pod vodstvom prof. dr. sc. Željke Fink Arsovski.

Već na samome početku ovoga prikaza valja naglasiti da je riječ o knjizi velikoga značaja za hrvatsku lingvistiku iz više razloga. Osim što donosi sustavan usporedni prikaz glavnih obilježja hrvatske, ruske i njemačke zoonimske frazeologije (sa sastavnicom divljih životinja), u njoj su na vrlo uvjerljiv način predstavljene prednosti lingvokulturološkog pristupa frazeologiji – kako na teorijskom planu tako i u praktičnoj primjeni, s naglaskom na izrazito vrijednoj, preciznoj demonstraciji korištenih istraživačkih metoda. Budući da lingvokulturologija još uvijek tek „kuca na vrata“ hrvatske lingvistike, ova studija bitno doprinosi njezinu promicanju i daljnjem razvoju.

Izbor lingvokulturološkog pristupa istraživanju zoonimske frazeologije autorica argumentira činjenicom da se „frazemi rađaju na presjeku jezika i kulture pa su stoga zasićeni kulturom i to ih potencijalno čini nositeljima kulturnih znakova“ (11). Iz tog im razloga ne prilazi isključivo kao „zamrznutim“ jezičnim elementima koji imaju arbitrarno značenje, već istraživanje usmjerava na motiviranost njihova značenja, smještajući ih u odgovarajuće modele prisutne u govornikovu konceptualnom sustavu. S ciljem utvrđivanja mjere u kojoj osnovno leksičko značenje zoonimske sastavnice sudjeluje u oblikovanju frazetskog značenja te mjere u kojoj je na njega utjecala simbolika pojedinih životinja u trima kulturama, autorica je provela opsežno ispitivanje asocijativnim metodom, čiji su rezultati prezentirani (u formi priloženih rječnika: *Hrvatsko-rusko-njemački ideografski rječnik: divlje životinje* i *Trojezični rječnik asocijacija: divlje životinje*), a potom i analizirani na više razina.

Knjiga je organizirana u šest tematskih cjelina. Prva cjelina pod naslovom *Konture i imanentne značajke frazeologije u okrilju jezikoslovlja* okuplja

tri poglavlja. Prvo poglavlje posvećeno je prikazu povijesnog razvoja frazeologije kao samostalne lingvističke discipline. Posebna se pažnja pridaje Rusiji kao „kolijevci frazeologije“ i njenim trima razvojnim periodima; zatim razvoju, radu i doprinosima *zagrebačke frazeološke škole* u Hrvatskoj te razvoju frazeologije na njemačkom govornom području, čiji su počeci usko vezani uz paremiologiju. Drugo poglavlje posvećeno je definiciji frazema kao osnovne jedinice frazeološkog sustava. Autorica pritom ukazuje na raznolikost njezina tumačenja u sklopu brojnih teorijskih okvira i tradicija, kao i na terminološki pluralizam i neusklađenosti, koje su odraz stupnja razvoja ove mlade discipline. U tome se kontekstu određuje terminološki aparat i njemu pripadajuće definicije korištene u ovoj studiji, čime se spretno uklanjaju mogući nesporazumi i nejasnoće pri formiranju korpusa (posebice s obzirom na specifičnosti analiziranih jezika). Treće poglavlje bavi se prikazom različitih pristupa proučavanju frazema, s posebnim osvrtom na obilježja strukturnog, semantičkog, psiholingvističkog, kognitivnolingvističkog, komunikativno-pragmatičkog i lingvokulturološkog aspekta, što služi kao važna podloga za razumijevanje analize prikupljenog materijala u frazeološkom korpusu. U okviru potpoglavlja o strukturnom aspektu u proučavanju frazema predstavljena je klasifikacija strukturnih tipova frazema, popraćena primjerima iz prikupljenoga korpusa te općeg frazeološkog fonda triju analiziranih jezika.

U drugoj cjelini knjige predstavljena je lingvokulturologija kao mlada samostalna lingvistička disciplina, koja se javlja u Rusiji devedesetih godina prošlog stoljeća, a čiji se naziv vezuje uz frazeološku školu na čelu s V. N. Telijom. Ova cjelina knjige posvećena je prikazu metoda i predmeta proučavanja lingvokulturologije, a posebna je pažnja pridana njezinu terminološkom aparatu. Dok su pojmovi *konceptosfera kulture*, *jezična slika svijeta* i *jezična ličnost* opisani u zasebnim poglavljima, ostali lingvokulturološki termini korišteni u studiji definirani su u *Rječniku lingvokulturoloških pojmova*, priloženom na kraju knjige. U poglavlju pod naslovom *Lingvokulturološka metoda u frazeologiji* predstavljen je način na koji lingvokulturološka analiza interpretira frazem – kao kulturni znak: „Frazemi se iz lingvokulturološke perspektive promatraju kao posebni jezični znakovi kojima je u prvom planu kulturna semantika ili kulturna konotacija. Ona nastaje referiranjem frazema na predmetno područje kulture. Ta se referencija ostvaruje kada izvorni govornici percipiraju i reproduciraju frazeme, a frazemi pri tome ispunjavaju jezičnu, ali i kulturnu funkciju. Pod kulturnom se funkcijom podrazumijeva prenošenje kulturnih značenja, stereotipa itd.“ (63). U završnom poglavlju cjeline *Frazem kao mjesto čuvanja kulturne informacije* prikazani su osnovni tipovi kulturnih informacija koje frazem skladišti te njihov hijerarhijski ustroj.

Naredna cjelina knjige naslovljena *Kulturna zoologija i zoonimska frazeologija* posvećena je kulturnoj zoologiji kao disciplini koja se prije svega

bavi pitanjima položaja koji životinja zauzima u ljudskoj kulturi te utjecaja ljudske kulture na egzistenciju životinjskih vrsta i jedinki. Naredno poglavlje posvećeno je pojmovima *antropomorfizam* (u smislu pripisivanja ljudskih osobina životinjama) i *zoomorfizam* (u smislu pripisivanja životinjskih osobina ljudima) te uzrocima čovjekove sklonosti antropomorfizaciji životinja. U nastavku slijedi poglavlje o životinjama u jeziku, pogotovo frazeologiji, a posebna se pažnja posvećuje definiciji pojma *divlja životinja* – s ciljem postavljanja jasnog okvira kategorije *zoonimskih frazema s divljom životinjom kao sastavnicom*, što je predmet analize ove studije. Definicija kategorije divljih životinja od koje je autorica polazila u istraživanju uvjetovala je korpus frazema s jednom od 28 mogućih životinjskih sastavnica: dabar, deva, jelen, jež, kuna, lav, lisica, majmun, medvjed, ris, slon, štakor, tigar, tvor, vuk, zec, žirafa, čavka, gavran, orao, sokol, sova, svraka, vrana, gušter, krokodil i zmija. Analiza je provedena nad korpusom od oko 300 frazema, poslovice i uzrečica, kojima se pristupalo prvenstveno sa strukturno-semantičkog i lingvokulturološkog aspekta.

Cjelina pod naslovom *Asocijativno ispitivanje i strukturno-semantička analiza prikupljenog korpusa* centralni je dio ove knjige, u kojemu su prezentirani i analizirani rezultati provedenoga istraživanja među izvornim govornicima hrvatskog, ruskog i njemačkog jezika. Uvodno poglavlje ove cjeline posvećeno je postavljanju teorijske podloge na kojoj se zasnivaju asocijativna ispitivanja i asocijativna leksikologija, a pritom je posebna pažnja posvećena tumačenju verbalnih asocijacija i asocijativnih polja. Nakon detaljnog opisa provedenoga istraživanja slijedi analiza prikupljenog frazeološkog i paremiološkog materijala. Rezultati su predstavljeni u tri cjeline, u skladu s podjelom divljih životinja na razrede sisavaca, ptica i gmazova. Pritom je koncept svake pojedinačne životinje u jezičnoj slici svijeta Hrvata, Rusa i Nijemaca prikazan zasebno, s naglaskom na semantičkoj analizi načina oblikovanja frazemskog značenja, pri kojoj su se uzimale u obzir pozadinske slike, motivacijski elementi, etimologija te kulturološka i simbolička obilježja. Prema autoričinu zaključku „semantička je analiza frazema donijela bitna svojstva zoonimskih frazema sa sastavnicom divlje životinje s obzirom na motivaciju, porijeklo, ali i stupanj semantičkog blijeđenja. Pri stvaranju frazemskog značenja veliku je ulogu imala simbolika pojedine divlje životinje kao i njezina kulturološka percepcija, ali i njen izgled. [...] Provedeno je asocijativno ispitivanje dokazalo da su antropomorfizam i zoomorfizam duboko ukorijenjeni u svijesti izvornih govornika hrvatskog, ruskog i njemačkog jezika i da se kroz prizmu jezične slike svijeta oni transponiraju u samoj jezičnoj uporabi“ (320).

U narednom je poglavlju predstavljena lingvokulturološka analiza dva-ju frazema iz prikupljenoga korpusa: *liti (roniti) krokodilske suze i medveđa usluga*. Temeljem eksperimenta provedenog nad 50 izvornih govornika hr-

vatskog jezika preispitana je interpretacija dvaju frazema u njihovom kulturnom okruženju, čime je demonstrirano ugrađivanje kulture u sadržaj frazema. Osim toga, eksperiment je potvrdio proširenje odnosno pogrešno tumačenje njihova značenja među ispitanicima, što bi, ističe autorica, valjalo uzeti u obzir u daljnjim frazeografskim istraživanjima.

Šesta cjelina pod naslovom *Lingvokulturološki osvrt na jezičnu sliku svijeta (divlje životinje) Hrvata, Rusa i Nijemaca* posvećena je nacionalno-kulturološkim specifičnostima koje se odražavaju u svijesti ovih triju naroda. Analiza je provedena nad rezultatima ispitivanja dobivenih u sklopu polja asocijacija koje se odnosi na precedentne tekstove i imena – dakle, odgovore ispitanika koji se vezuju uz basne, bajke i druga književna djela, pjesme, filmove, crtane filmove, reklame itd. Provedena je analiza potvrdila utjecaje precedentnih tekstova na kulturni fond Hrvata, Rusa i Nijemaca, a njihov utjecaj na percepciju svake od 28 divljih životinja prikazan je u zasebnim potpoglavljima.

Naredna cjelina knjige otvara se poglavljem o ideografskim rječnicima i principima njihova sastavljanja, a njezin središnji dio sačinjava *Trojezični ideografski rječnik: divlje životinje*, koji omogućava usporedno promatranje frazeološke slike svijeta (sa sastavnicom divlje životinje) Hrvata, Rusa i Nijemaca te ukazuje na specifičnosti njihove podjele izvanjezične stvarnosti pomoću zoonimske frazeologije. Ovome rječniku slijede još dva rječnika: *Trojezični rječnik asocijacija: divlje životinje* te već spomenuti *Rječnik lingvokulturoloških pojmova*, a na samome kraju knjige priložene su ankete iz ispitivanja s izvornim govornicima. Rječnik asocijacija može poslužiti kao vrlo vrijedan izvor pri izradi asocijativne gramatike hrvatskog jezika te u (etno)psiholingvističkim istraživanjima.

Knjiga *Lingvokulturologija i zoonimska frazeologija* Branke Barčot donosi brojne vrijedne novitete. Osim što pridonosi frazeološkim istraživanjima i kontrastivnoj frazeologiji triju analiziranih jezika, ona obogaćuje hrvatsku frazeologiju novim, lingvokulturološkim pristupom. Osim toga, priloženi asocijativni i ideografski rječnik prvi su takvoga tipa u domaćoj leksikografiji. Posebno je važno naglasiti da ova knjiga donosi i spoznaje korisne i primjenjive u poučavanju triju jezika kao stranih, u frazeodidaktici te u području prevođenja. Posebna vrijednost ove studije ogledava se u metodološkoj transparentnosti i „istraživačkoj iskrenosti“, koja može poslužiti kao pravi uzor svim znanstvenicima, a posebice studentima. Autoričina predanost i neskrivena ljubav prema svojem poslu pruža dodatno zadovoljstvo čitatelju, a knjigu čini inspirativnom i poticajnom.

Virna I. Karlič¹

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za južnoslavenske jezike i književnosti

¹ virnakarlic@gmail.com